

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพความเป็นอยู่ของคนไทยในปัจจุบัน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่อาศัยอยู่ในชนบทและต่างจังหวัดนั้นยังมีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลน ทั้งสิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต และสิ่งเอื้ออำนวยให้ชีวิตสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น สวัสดิการทางเศรษฐกิจยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ สวัสดิการทางสังคมยังบกพร่องเป็นอย่างมาก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีปัญหา สภาพดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศไทยตลอดระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนามุ่งด้านเศรษฐกิจ และใช้แนวทางทุนนิยมเป็นหลักส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุลเป็นการพัฒนาที่ทำลายชุมชน ทำลายฐานรากของสังคมไทยให้อ่อนแอลง กระบวนการพัฒนาเป็นไปในลักษณะของการพัฒนาเฉพาะทาง ไม่ใช่การพัฒนาแบบองค์รวมไม่คำนึงถึงความสอดคล้องกับท้องถิ่น ทำให้ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน (ประเวศ วะศรี. 2541 : 5-6)

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยก็เช่นเดียวกันเพราะมีสาเหตุเกิดจากสภาพความแห้งแล้งทั่วไปเป็นประจำ ถึงแม้ว่าปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยจะมีไม่น้อยกว่าภาคอื่นของประเทศ แต่เนื่องจากปริมาณน้ำฝนไม่สม่ำเสมอ สภาพฝนทิ้งช่วงบ่อยครั้ง ประกอบกับดินที่มีคุณสมบัติไม่อุ้มน้ำ และป่าไม้ส่วนใหญ่ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ประชากรส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอาชีพด้านการเกษตรที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก มีความไม่แน่นอนสูง และยังใช้เทคโนโลยีการผลิตในลักษณะดั้งเดิมอยู่มาก ประกอบกับสภาพดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้รับอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ประชากรจึงมีฐานะยากจน และในขณะเดียวกันยังต้องรับภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากการวิ่งตามกระแสโลกด้วยค่านิยมทางวัตถุ (ศิริ ผาสุก. ม.ป.ป. : 3)

ความยากจนของเกษตรกรในชนบทส่วนใหญ่ มีสาเหตุจากเงื่อนไข 5 ประการ ประการแรก เป็นเรื่องของระบบราคา เนื่องจากการขยายตัวของผลผลิตการเกษตรที่ขาดการวางแผนการตลาดล่วงหน้า ทำให้ผลผลิตการเกษตรล้นตลาด ราคาสินค้าตกต่ำ

ประการที่สอง คือ ระบบดอกเบี้ย ซึ่งเป็นผลมาจากการให้สินเชื่อของสถาบันการเงินต่าง ๆ ล้วนให้ประโยชน์แก่พ่อค้าคนกลางทั้งสิ้น พ่อค้าคนกลางจึงนำเอาเงินส่วนนี้ไปปล่อยให้แก่เกษตรกรกู้ในอัตราดอกเบี้ยสูง ทำให้เกษตรกรในชนบทต้องประสบกับปัญหาความยากจนยิ่งขึ้น เพราะทุนที่แท้จริงจากการผลิตทางการเกษตรนั้น ถูกดูดซับเข้าเมืองด้วยเงื้อมมือของราคาและดอกเบี้ย

ประการที่สาม เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ประหยัดหรือไม่รู้จักออม

ประการที่สี่ เกิดจากขาดความรู้ความสามารถในการจัดการเงิน การธนาคาร จึงต้องกู้ยืมหนี้สินในอัตราดอกเบี้ยแพง ผลผลิตถูกกดราคาจากกหบดีและพ่อค้าคนกลาง

ประการที่ห้า เกิดจากขาดการจัดระบบสะสมเงินออมอย่างมีรูปแบบเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ในชนบทให้สอดคล้องกับประเพณีไทย (จันทน์ สมประสงค์. 2525 : 2)

ในชนบทโดยทั่วไปสภาพทุนของเกษตรกรมีอยู่น้อยมาก การกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินภายนอก ทำให้โอกาสที่เกษตรกรจะสร้างตัวเอง เพื่อก้าวไปสู่ความมั่งคั่งย่อมเกิดขึ้นได้ยาก การกู้ยืมเงินมาลงทุนของเกษตรกรไม่ใช่เงินทุนที่แท้จริง แต่หากเป็นทุนชั่วคราวที่นำมาใช้และต้องทดแทนต่อความเสี่ยงในการหากำไร ในสังคมชนบทไม่เพียงแต่ขาดแคลนเงินทุนเท่านั้น ยังไม่มีการออมเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้การแก้ไขปัญหาคความยากจนในชนบท จึงไม่ใช่เพียงแต่การเพิ่มรายได้แต่เพียงอย่างเดียว หากควรส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อเป็นการสร้างทุนขึ้นในหมู่บ้าน ช่วยให้ชาวบ้านมีเงินทุนที่แท้จริงของตนเอง และสามารถหมุนเวียนเงินออมในครอบครัวเพื่อใช้ในการเพิ่มผลผลิต และสามารถสร้างความเติบโตให้กับเงินทุนโดยส่วนรวม (พิทยา ว่องกุล. 2533 : 31)

การสร้างความเติบโตให้กับปริมาณเงินทุนและการพัฒนาเงินทุนในชนบทตามแนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยการรวมกลุ่มประชาชน เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีพลังอำนาจในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตน มิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลภายนอกมากเกินไป การรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ช่วยกันคิดแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ วางแผน ตัดสินใจ ตลอดจนการติดตามผลด้วยตนเอง วิธีการรวมกลุ่มประชาชน กำลังได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งการรวมกลุ่มของประชาชนมีหลายรูปแบบ ทั้งที่อยู่ในการสนับสนุนของทางราชการโดยตรงและทางอ้อม หรือการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีกฎหมายรองรับ เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร และคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนการรวมกลุ่มของประชาชนที่ไม่มีกฎหมายรองรับ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ กองทุนยา ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มโรงสี กลุ่มสตรี กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2541 : บทนำ)

การระดมทุนทั้งสองลักษณะยังเป็นการพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอกเป็นหลัก ชุมชนเองยังมีความต้องการพึ่งตนเองมากกว่าที่เป็นอยู่

ในปี พ.ศ. 2532 ผู้นำสตรีในหมู่บ้านได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน และได้ระดมแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ จึงได้ข้อสรุปว่าหากก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นน่าจะช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ได้ และเริ่มดำเนินการในระยะต่อมา ในการจัดตั้งและดำเนินงานช่วงแรก คณะกรรมการจบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่มีความรู้ด้านระบบการทำงาน ในการจัดทำบัญชีเมื่อมีเงินขาดหายไปคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ การดำเนินงานปีแรกมีสมาชิก 52 คน การปันผลก็จะแบ่งทุกรอบปี ในการปันผลจะแบ่งให้เท่า ๆ กัน การดำเนินงานได้มีพัฒนาการเรื่อยมา กระทั่ง ปี พ.ศ. 2536 ทางกลุ่มได้ไปเรียนรู้การบริหาร การจัดการเงิน จากสหกรณ์เครดิตยูเนียนหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงนำมาปรับระบบบัญชีกลุ่ม ซึ่งเป็นระบบบัญชีที่ใกล้เคียงกับเครดิตยูเนียน การดำเนินงานกลุ่มจึงเริ่มเป็นระบบ จนถึงปัจจุบันการบริหารในกลุ่มถือว่าประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ มีเงินทุนหมุนเวียนและมีทรัพย์สินของกลุ่ม รวมมูลค่ามากกว่าล้านบาท นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก เช่น การสานกระติบข้าว การทอผ้า การปลูกเห็ด การเลี้ยงไก่ การทำขนม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มสามารถจัดการตลาดให้กับสมาชิกได้เป็นอย่างดี และสมาชิกมีความพึงพอใจอย่างมาก เพราะมีรายได้ใช้จ่ายในครอบครัวไม่ขาดสนเหมือนเมื่อก่อน จากความสำเร็จดังกล่าวได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนเพิ่มเติมอีกมากมาย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ให้ทุนสนับสนุน 18,000 บาท การศึกษานอกโรงเรียน 18,000 บาท สำนักงานกองทุนทางสังคม (SIF) สนับสนุนอาคารที่ทำการและการฝึกอบรมเรียนรู้ มูลค่า 1,030,000 บาท ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ให้กู้ยืมเงินวิสาหกิจชุมชน 300,000 บาท สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้การสนับสนุน 20,000 บาท และองค์กรพัฒนาเอกชนให้การสนับสนุนการเรียนรู้และเงินทุน 7,000 บาท เป็นต้น

จากการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ที่ประสบความสำเร็จจึงทำให้การบริหารกองทุนอื่น ๆ ในหมู่บ้านทำได้ง่ายขึ้นเช่นกัน กองทุนอื่นในหมู่บ้านที่มีเพิ่มเติมเข้ามา เช่น กองทุนเงินตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) 280,000 บาท กองทุนธนาคารข้าว 40,000 บาท กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท และกองทุนเงินมิยาซาวา 100,000 บาท การจัดการทุนต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและการสร้างงานสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชนตลอดทั้งปี ทำให้พึ่งตนเองได้ ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างรักใคร่ปรองดองสามัคคีกัน อีกทั้งกระบวนการดำเนินงาน

ของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการจัดการกองทุนที่มีระบบและมีประสิทธิภาพ สามารถเป็นต้นแบบการเรียนรู้ของชุมชนที่สนใจในหลายๆ แห่ง
 ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเรียนรู้ถึงปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนเพื่อเผยแพร่สู่ชุมชน กลุ่ม และบุคคลอื่นที่สนใจต่อไป

มูลเหตุจูงใจในการวิจัย

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง มาจากสาเหตุหลัก 3 ประการ ดังนี้

1. ต้องการศึกษามาของการก่อตั้ง/มูลเหตุที่ต้องมีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง
2. ต้องการศึกษารูปแบบ/วิธีการดำเนินงานตลอดจนพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน
3. ต้องการทราบผลการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง และปัจจัยแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่ส่งให้กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการกองทุนจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิก/ชุมชน/บุคคล-องค์กรภายนอกและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินงานด้านกองทุนให้มีประสิทธิภาพ และสามารถยกระดับกองทุนให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง

2. เพื่อทราบถึงโครงสร้างในการบริหารงานทุน การจัดหาทุน การจัดสรรเงินทุนและผลกำไร ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกองทุนอื่นๆ ที่สนใจต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ หมู่บ้านส้มโอง หมู่ที่ 5 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ประชากร ได้แก่ หมู่บ้านส้มโอง หมู่ที่ 5 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 109 ครัวเรือน

3. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

3.1 ผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต) และผู้นำตามธรรมชาติ เช่น เจ้าอาวาสวัด หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน 10 คน

3.2 คณะกรรมการดูแลด้านเงินทุนในชุมชน จำนวน 15 คน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานด้านกองทุน โดยองค์การชุมชน โดยทำการวิจัยเฉพาะในบริบทของ กองทุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านส้มโอง หมู่ที่ 5 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เท่านั้น ฉะนั้นปรากฏการณ์และองค์ความรู้ต่างๆ ที่ค้นพบ จึงเป็นความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนั้นในการอ้างอิงข้อมูล เพื่ออธิบายพื้นที่อื่น ๆ ควรจะมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกัน
 อย่างเป็นปกติสุข อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน มีการประกอบ
 กิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน ในที่นี้หมายถึง
 บ้านส้มโอง หมู่ที่ 5 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

กองทุน หมายถึง กลุ่มกองทุนที่มีการดำเนินกิจกรรมด้านการเงิน และทุนภายในชุมชน
 บ้านส้มโอง ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงกองทุนกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง

ศักยภาพ หมายถึง ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนที่มีอยู่ในชุมชน
 ในด้านการบริหารจัดการ การจัดสรรเงินทุน การจัดสรรผลกำไร การจัดหาทุน รวมถึง
 เทคนิคเฉพาะเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถของตนเองและท้องถิ่น

ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นผลต่อการดำเนินงานของกองทุนกลุ่ม
 ออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อการผลิต บ้านส้มโอง ไม่ว่าจะเป็น ด้านผู้นำ ด้านสมาชิก ด้านการบริหาร
 จัดการ การสนับสนุนจากภายนอก และองค์ประกอบโดยรวมของชุมชน

การดำเนินงาน หมายถึง กระบวนการในการทำงาน การบริหารจัดการ การวางแผน
 การปฏิบัติงานและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านกองทุนภายในชุมชน

คณะกรรมการ หมายถึง คณะทำงานที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการเงินกองทุน
 ที่มีในชุมชน

ผู้รู้ หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่มีความรู้มีทักษะเฉพาะแต่ละด้าน ทั้งที่เกิดจาก
 การปฏิบัติและโดยหน้าที่ สามารถนำเสนอหรือถ่ายทอดความรู้นั้นแก่ผู้อื่นได้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินการกลุ่มที่กรรมการและสมาชิกมีกระบวนการ
 ร่วมคิด ร่วมระดมความคิด วางแผนงานร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม ร่วมประเมินผลกิจกรรมและ
 ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม